

Beszámoló és gondolatok

a 2006. október 16-18. között Piliscsabán megrendezett
VII. Nemzetközi Pálos Rendtörténeti Konferenciáról

Az MTA Fragmenta Codicum (magyarországi kódex-töredékek feldolgozásával foglalkozó) Kutató Csoportja, a magyarországi Pálos rendtartomány és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Történettudományi Tanszéke szervezésében 2006. október 16. és 18. között piliscsabai és budapesti helyszínnel megrendezésre került a VII. Nemzetközi Pálos Rendtörténeti Konferencia, melyhez több kulturális rendezvény is kapcsolódott.

Ezek közül a legjelentősebb az ELTE Központi Könyvtárában megrendezett kódex-kiállítás, mely a rend magyar tartományának iratanyagából adott reprezentatív válogatást. A kiállítás három hónapig volt nyitva.

A konferenciát Elmar Kuhn, a friedrichshafeni pálos gyűjtemény igazgatója támogatta; fővédnök Dr. Erdős Péter prímás, Esztergom-budapesti érsek volt.

A konferencián több magas rangú szerzetes képviselte a lengyel anyatartományt: többek között a częstochowai tartományfőnök Georg Kielech, a rend gazdasági vezetője: Leon Chalupka, továbbá Marian Waligóra és Faustyn Muir atyák a Jasna Gorai-i kolostorból, valamint a rend Varsóban élő és tanító történésze, Janusz Zbudniewek úr. Az előadások egy részén jelen volt Dr. Borsos József magyarországi perjel, és Dr. Aczél László Zsongor, a Sziklatemplom igazgatója, aki maga is tartott egy rövid összefoglalót.

Mielőtt a konferencia tartalmi ismertetésébe fognék, a Pálos rend történetét részleteiben nem ismerő olvasók számára szeretném elmondani, hogy az egyetlen magyar alapítású szerzetesrendünk már II. József 1786. évi abolíciós, azaz megszüntető rendeletét megelőzően sem állt magyar irányítás alatt! Ennek oka, hogy VI. Pius pápa (Szaniszló Ágost lengyel király kérésére, aki ideje korán felismerte az országát fenyegető Habsburg veszélyt) már 1784-ben kivette a lengyel tartományt a magyar rendfőnök hatásköre alól.¹ Ettől kezdve a lengyel tartomány önállóvá vált! Míg a magyarok visszaállítási törekvései a századfordu-

lón és azt követően rendre elbuktak, az 1934. évi újjászervezéskor a lengyelek jogait érvényesíteni tudták, csak akkor a dolog még nem volt olyan nyilvánvaló, mint ma!

A pálosok visszatelepítése érdekében az egész ország összefogott: a budapesti Sziklatemplom és kolostor kialakításában a főváros vezetése és a tehetősebb vállalkozók egyaránt kivették a részüket.² Ebben az időben olyan nagy volt a paphiány, hogy a szolgálatot csak 16 częstochowai szerzetes illetve ott kiképzett magyar novícius közreműködésével lehetett biztosítani. Częstochowa ugyanannyi fehér barátot adott Magyarországnak, mint amennyi Nagy Lajos királyunk idejében Márianosztráról Częstochowába költözött, hogy Opuliai László kérésére az első lengyel kolostor megalapításában közreműködjék.

A Pálos rend visszatérésére az 1989. évi rendszerváltozást követően csak négy helyen került sor: a budapesti Sziklatemplom és kolostor, a pécsi Pálos templom és iskola, a márianosztrai templom, valamint pálosszentkúti kegyhely vonatkozásában.³

A háromévenként megtartott konferencia a rend történetével foglalkozó tudományok művelőinek nagy seregszemléje volt. Szakmai körökben olyan óriási érdeklődés nyilvánult meg az előadások iránt, hogy a kutatók egy részének már nem tudtak helyet szorítani a három napos rendezvényen. Azonban számukra is nyílik publikációs lehetőség: cikkek megjelenhetnek a konferencia anyagának írott változatában – melynek kiadására az ígéret szerint 2 éven belül (!) számíthatunk. Az egyes témaköröket szakmai szekciókban; azaz történelmi, építészeti/régészeti, vallás/egyház-történeti, irodalmi és művészettörténeti előadások keretében, német ill. magyar nyelven hallhattuk.

Az egymással párhuzamosan, három előadóteremben zajló előadásokat a szervezés e sajátos módja miatt nem lehetett maradéktalanul megismerni. Ezért a teljesség igénye nélkül csak azokat a témákat tudjuk felsorolni, melyeket tar-

talmuk vagy az előadás színvonala miatt említésre méltónak tartunk.

A pálos templomok és kolostorok sajátos építészeti, belsőépítészeti ill. régészeti emlékeivel és ezek okleveles adataival foglalkozó témák közül a pilisszentléleki és kesztölci, valamint a budaszentlőrinci kolostorok feltáró régészei (Kovachovszky Júlia, Lázár Sarolta és Bencze Zoltán) a már ismert adatok mellé gyakorlatilag semmilyen lényeges újtonságot nem hoztak föl. Pusztai Tamás, a miskolci „Herman Ottó” Múzeum régészeti osztályvezetője azonban egy viszonylag új kutatás eredményeivel ismertetett meg bennünket: a gönci Szűz Mária kolostor 2004-2005. évi ásatásait mutatta be szemléletes ábrákkal kísérvé. A legtöbb pálos kolostorhoz hasonlóan itt is bizonyítást nyert, hogy a kolostor egy már korábban meglévő épület alapjaira épült.

A régészeti/történeti szekció ülésén felszólalt Árva Vince atya is, aki mint az ősi Pálos rend egyetlen tagja mutatkozott be. Megemlítette, hogy Pilisszántón vélték megtalálni az ősi anyakolostor romjait,⁴ valamint egy szokatlan formájú homokkőkeresztet, mely „keresztés kő” néven vált ismertté. Ennek csúcsán apró lángnyelvek láthatók – hasonlóan a Boldog Özséb látomásaiban leírt lánggocskákhoz. Azt is elmondta, hogy a községben feltárt alagút-rendszer föltételezhetően a pilisi kolostorokat köthette össze egymással.

Szavait a jelenlévő tolmácsok lefordították a lengyel és német vendégek számára, akik a halottakat nem kommentálták, de nem is tiltakoztak Árva Vince atya állításai ellen.

Az okleveles adatok vizsgálata során az egészen korai alapítású kolostorok között az „Insula Pilup” helynéven szereplő Árpád-kori templomot – melyet egy paleográfiai tévedés folytán sokan helytelenül Insula Pilisnek⁵ is neveznek – Holler László kutató a Balaton-parti Révfülöpon lokalizálta. Magáról a Fülöpi Apátságról már 1221-ből vannak adatok, de a terület Filip~Pilup~Py-lip~Pilip névformában a Tihanyi Apátság birtokösszeírásaiban is szerepelt. Egy helyi szőlősgazda végrendeletében a falu „Pilip”-ként jelenik meg. A kutató szerint az „Insula Pilup” elnevezés jogosságát a 750 évvel korábbi földrajzi környezet is alátámasztja. Ebben az időben ugyanis a Balaton vízszintje jóval magasabb volt a jelenleginél, s az

egykori Filep helyiség – Tihanyhoz hasonlóan – a víz által bezárt kis szigeten helyezkedett el. A település e részét ma is szigeti strandnak nevezik!

A cikkíró kiegészítése:

Ide tartozik, hogy Guzsik Tamás építész-kutató – aki a rend kolostor-jegyzékei és okmányai alapján helyszíni bejárásokkal ellenőrizte a Magyarország mai területére eső valamennyi pálos emlékhelyet – a fentiekkel ellentétben Insula Pilupot Pomáz-Nagykovácsi-pusztán lokalizálta. Feltételezése szerint a rendfőnök-vizitáció a pilisi anyakolostorból kiindulva a rendházak összeírási listája sorrendjében történt. Ezt az egyes kolostorok közötti távolság is alátámasztja, hiszen ezek túlnyomó többsége egymástól kb. egy napos járóföldre feküdt. Ilyen megfontolásból a kutatói körökben sok vitára alkalmat adó „Idegysyth” helyszíne is máshol lehetett! Guzsik véleménye szerint az 1263-ban alapított Idegysyth helyiség kolostora 1324. évi újjáalapításakor kaphatta a Nagyvázsöny melletti Tálod nevet.⁶

Szinte valamennyi régész hangot adott azon észrevételének, miszerint a feltárt templomok és rendházak szinte kivétel nélkül korábbi alapokra épültek. Ez pedig azt jelenti, hogy Magyarország már a honfoglalás előtt is sűrű település-hálózattal és a falvakon belül viszonylag sok (feltételezhetően bizánci rítusú) templommal rendelkezhetett. Erről tanúskodik számos korai oklevelünk, valamint a honfoglalás-kori sírokban talált nagyszámú kereszt is! Szent Istvánnak tehát nem volt nehéz dolga, amikor a „pogány” magyarokat a római kereszténység jármába hajtotta: néhány templom építésén, átalakításán túl „csak” az idegen papságot és egy új liturgiát kellett elfogadtatnia...

Az egész előadássorozat egyik legkiválóbb és legfelkészültebb előadóját ismerhettük meg Romhányi Beatrix személyében, aki dr. Sarbak Gábor munkatársaként az MTA Fragmenta Codicum Kutatócsoportjának tagja, és mint ilyen, a hivatalos akadémiai vonal képviselője. Előadásában – mely egy XVI. század első feléből származó oklevél tartalmán nyugodott – megismerkedhettünk a **pálosok kolostori gazdálkodásának újabb részleteivel**. A hivatkozott pálos formuláriumból kitűnt, hogy a kolostorok eddigi naturális gazdálkodásában markáns változásokra került sor. Zsigmond már 1391-ben komoly só-adományt tett, melyet általában

Budán és Pesten értékesítettek. Nyugták maradtak fönn arról, hogy ezt a sót kiadták a pálosoknak. Az ebből szerzett jövedelmet a nagykáptalan (rendi gyűlés) megtartására és az egész rend öltözködésére fordították. A legfőbb pénzbevételi forrást – elsősorban a Zemplén területén – a szaporodó malmok és szőlők jövedelme jelentette, pl. Göncruszka csak malmaiból élt. Újhelyi (tokaji) szőlőket a pálosok egy tagban vásároltak, ezek műveléséhez a birtokok nagyságrendje miatt már bérmunkásokra volt szükségük. Az értékesítésről nincsenek adatok, de a környező városokban nyert „korcsmáztatási jogok” egyértelműen a bor saját hasznosítására utalnak. Miskolc kivételt jelentett: itt a helyi polgárok nyomására a borkimérési jogot nem kaphatták meg!

A gabonatermelés ebben az időszakban olyan jövedelmező volt, hogy a gabona kedvéért egyes helyeken még a szőlőt is kiirtották! Érdekes módon ugyanakkor gabonatermelésükhöz nem tartoztak saját malmok.

A gazdálkodás eredményeként keletkező pénzjövdelem szabályos pénzforgalmi tevékenységet indukált: sok helyen adtak zálogkölcsönt, még Bécsnek is kölcsönöztek! A pálosok XVI. századi gazdálkodásában tehát tetten érhető egy korai kapitalisztikus vonás, ami ebben a korban máshol még nem tapasztalható!

Két előadó is foglalkozott a pálos és más rendek kapcsolatával: Végheő Tamás a pálos misszionáriusok és a görög katolikusok XVII. századi tevékenységét, Varga Kapisztrán pedig az obszerváns ferences rend és a pálosok kolostor-cseréinek történetét értékelte.

Forgó András, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem ifjú tanára megismertetett bennünket a pálos rend képviselőjének módjával a XVIII. századi országgyűléseken. Az egyházi méltóságok országgyűléseken történő reprezentációját az 1608. évi I. Törvénycikk állapította meg. A szerzetesrendek közül a diétán a premontreiek, a pálosok és a jezsuiták képviselthették magukat. A vizsgált, 1708-1796 közötti időszakban 9 országgyűlést tartottak, ezek az egyházi képviselő ill. ülésrend tárgyában eltérő gyakorlatot folytattak. A megyéspüspökök a felsőházban, a prépostok és apátok az alsóházban foglaltak helyet. A pálos perjel a rendi országgyűlésben egy szavazattal rendelkezett, de

hogy azt hol adta le, az a forrásul szolgáló jegyzőkönyvekben nincs megnevezve. A szokásjog alapján a Pálos rend vezetőinek a felsőtáblán volt joguk megjelenni, követük vagy titkáruk viszont csak az alsótáblán kapott helyet. Az egyébként teljes egészében udvarhű, egyházmegyei klérus szabályos csatát vívott a rendi országgyűlésben elfoglalt pozíciókért. Ebben a szokásjog illetőleg a kánonjog volt a mérvadó, s ha ez nem hozott megoldást, akkor a királyi meghívó rangsora számított. A pálos perjel ülésrendben mindig megelőzte a pannonhalmi apátot, ami egyebek mellett a rend tekintélyére és elismertségére utal. A Pálos rend megszüntetése után az elsőbbségre a premontreiek után a jezsuiták is igényt tartottak.

Kiváló és érdekes beszámolót hallhattunk Horváth Gábor szegedi doktorandusz előadásában, aki a pápai Szent Gergely (jezsuita) Egyetem ösztöndíjasaként hosszabb időt tölthetett a **St. Stefano Rotondo bazilika és kápolnai tanulmányozásával**. Mielőtt előadásáról beszámolnánk, érdemes megismerkednünk a bazilika történetének egyetemese és magyar vonatkozásaival.⁷

Az egykori Mithras-szentélyre épült, sajátos architektúrájú körtemplom Róma legrégebbi őskeresztény templomai közé tartozik.

St. Stefano Rotondo Interior

Keletkezését szakértők Simplicius pápa regnálása idejére, azaz Kr.u. 468-483 közé teszik. A Sancto Stefano Rotondo eredetileg görög keresztet formázó tömbje három koncentrikus kör mentén szerveződött. A jeruzsálemi Szent Sír templomának analógiájára építették, és a Szentföldről 415-ből Rómába hozott **Szt. István protomártír relikviájának tiszteletére szentelték föl**. Az eredetileg fedett épület érdekes, csigavonalban egymásba nyíló (ma már lefalazott) termekből áll, ahol a szentélyt a külső templomtól 22 óriási gránit oszlop választ-

ja el. Ez a konstrukció biztosította az egykor folyamatosan érkező zarándokok útjának zavartalan-
ságát is.

A körtemplom V. Miklós pápa jóvoltából 1454-ben került a pálosok birtokába, akik a Coelius-hegyen hamarosan fölépítették mellé rendházukat is: ez volt a **Collegium Hungaricum**, számos kiváló szerzetes alma-matere és otthona római tartózkodása során. A török időkben azonban látogatottsága visszaesett, ezért XIII. Gergely pápa a pálos rendházat összevonta a németek papképző intézményével, és megalapította a Collegium Germanicum & Hungaricumot, a St. Stefano Rotondo kezelését pedig a jezsuitáknak adta át.

A St. Stefano Rotondot úgy szokták jellemezni, hogy az „kétszeresen is István”. Az első szent királyunk által alapított római magyar zarándok házat⁸ ugyanis a közelében lévő Szent Péter bazilika sekrestyéjének kialakítása miatt az 1730-as években lebontották, köveinek és oszlopainak egy része is oda van beépítve. Ennek kárpótlásaként készült el a mai Szent István kápolna, amit 1776-ban szenteltek föl.

Horváth Gábor munkája során olyan felirat-töredékekre és más adatokra bukkant, amiket mozaikként kirakva, fölismerhetővé válik a bazilika és Remete Szent Pál tiszteletére emelt kápolna magyar vonatkozású történetének korai szakasza.

A pálosok idejében, kb. 1510-ben készült, egykor dúsán aranyozott tabernákulum (a pálosok jól ismert Mária-tiszteletének egyik ékessége)⁹ ma a sekrestyében található, megtekintése csak jó adag leleményességgel érhető el, hiszen az a látogatók elől elzárt terület. Valószínűleg még az 1736. évi elbontáskor ugyanide helyezték át azt az öt, egyforma stílusú, kifejezetten magyar vonatkozású márványtáblát, mely egykor a St. Stefano Rotondóban hirdette szent királyaink dicsőségét. A bazilika főoltárát ugyanis Árpád-házi királyaink (Szent István, Szent Imre herceg és Szent László) tiszteletére szentelték föl. A bazilika ma a Collegium Germanicum & Hungaricum kezelésében áll.

A remete Szent Pál kápolnában a főoltár Szűz Mária tiszteletét hirdeti; a rend névadóján kívül mellékoltára van még Alamizsnás Szt. Jánosnak és Szapolyai Jánosnak is, aki nádorként a pálosok egyik fő támogatója volt. (Érdekes ellentmondás-

nak tűnik, hogy a Gyöngyösi-féle „Vitae fratrum eremitarium...” /a pálos rendtörténet/ keletkezésének idején Szapolyai már halott volt! Lehetséges, hogy a mellékoltárt felesége és fia emeltette, de akkor az évszámok valahogy nem stimmelnek). A St. Stefano Rotondo 1946-tól, azaz bíborosi kinevezésétől kezdve Mindszenty József hercegprímás címtemploma volt, ma pedig Friedrich Wetter München-freisingi kardinális titulárius temploma, aki egykor az Intézet hallgatója volt.¹⁰

A St. Stefano Rotondo egyébként a napokban ünnepelte alapításának 450. éves évfordulóját.

A helyszínen ma olasz és német régészek dolgoznak. Több éves kutató munkájuk eredményeként feltárták a Szent István kápolna márványkockából kialakított, római kori padlózatát; a restaurálást az esztergomi várkápolna feltárásában is közreműködő Wierdl Zsuzsanna vezette. A rétegekutatások azt mutatják, hogy az 1776-ban készült falfestmények alatt még további rétegek találhatóak, ezért a közeljövőben tervezett feltárás még sok meglepetéssel szolgálhat.¹¹

Horváth Gábor meglátása szerint a Sancto Stefano Rotondo Remete Szent Pál kápolnájának kialakítása és stílusjegyei ismeretében következtetéseket vonhatunk le a megsemmisült budaszentlőrinci templom-belső berendezésére, hiszen a „pálos szellemiség” és a művészi kézjegyek minden bizonnyal nagyon hasonlóak, ha nem is azonosak voltak.

Lantosné, Dr. Imre Mária néprajzkutató az egyik legkorábbi alapítású, **ürögi pálos szent hely** (Pécs mellett fekszik) jelentőségéről beszélt.

Bizonyára nem véletlen, hogy Ürög településnevében a gyógyulást (gyógy-írt) hozó szent kút neve tükröződik „IR-EG” – latin oklevelekben pedig „Yrugh” elnevezéssel!

A pálos templomnak a Fájdalmas Szűz (Mater Dolorosa) tiszteletére emelt oltára szarkofágot formáz; a Mária ölében nyugvó Krisztus-ábrázolás a maga nemében egyedülálló alkotás! A kisdud Mária köldökéből jön elő, vele egylényegű, s szinte szó szerint leképezi az angyali üdvözlés jól ismert sorait:

*„Üdvözlégy Mária, Istennek szent anyja!
Áldott vagy Te az asszonyok között,
és áldott a Te méhednek gyümölcse, Jézus!”*

Az oltár két oldalán álló, csavart oszlopfők mellett Remete Szent Pál és Szent Antal szobrai találhatóak, a Szentháromság megjelenítése azonban jól láthatóan későbbi betoldás! A pálosok kiváló jezsuita kapcsolataira utal, hogy Ürögön a különféle ereklyék és Szt. József fa oltára mellett Nepomuki Szt. János szobra is megtalálható.

Kernyi Terézia a pálosok Szt. László kultuszáról tartott előadást, míg Vörös Hajnalka a pálos körmenetek rendjét és módját illetve a pálos kálváriák sorsát mutatta be. Utalt arra is, hogy a **magyarországi remetésegek történetét a mai napig nem kutatta senki!** Ugyancsak tisztázatlan, hogy miért éppen Kékesen tartották meg 1308-ban a Csák Máté – Gentilis bíboros találkozót?

Cseszka Éva és Soós Viktor Attila a szerzetesség újkori történelmének (Állambiztonsági Levéltár) kutatói. Cseszka Éva a Grösz-per pálos vonatkozásaival foglalkozott, de csak általánosságokat mondott. Megemlítette, hogy az 1951-ben felakasztott Vezér Ferenc atya, vértanú nyughelye még ma sem ismert. A lengyel tartomány rezidensét, Michael Zembruskit kémkedéssel vádolták, és kiutasították az országból.

Soós Viktor Attila arra utalt, hogy e korszak rémtettei az életben maradt atyák (Bolyós Ákos, Gyéressy Ágoston, P. Hommonai, stb.) emlékiratai jóvoltából már a nagyközönség számára is ismertek lehetnek.

Emődi István nagyváradi levéltáros a XVIII. századi erdélyi és partiumi pálos könyvtárak fennmaradt könyveivel és könyvjegyzékeivel foglalkozott.

Sajnos nagyon kevés emlék maradt fenn, 1770 előttről pálos irodalmi hagyaték egyáltalán nem ismert. A helyi bezúzások és árverezések miatt – a lefoglalt jezsuita iratok mellett – csak mintegy 20 pálos rendház abolíciós /a Pálos rend feloszlásakor készült/ jegyke áll rendelkezésre. A (rég) Magyar Országos Levéltár ingóság-leltárának csak kb. 1/10 része van meg, ezek harmada különböző plébániákon, túlnyomó részük pedig a gyulafehérvári érsekségen található. (Az előadásból az is kiderült, hogy a levéltáros-képzés csak román anyanyelvűek számára kívánatos!)

A konferencia során a Pálos rend jogásától tudomásomra jutott, hogy az APV Rt.-vel kötött szer-

ződés alapján (az illetékes megyéspüspökök jóváhagyása mellett) 2004-ben négy templom ill. kolostor telekkönyvileg is a Pálos rend tulajdonába ment át; így a budapesti Sziklakápolna, a márianosztrai templom, Pécs és Petőfi-szállás (másik nevén Pálosszentkút) – az új novíciusképző.¹²

A tudományos találkozó utolsó programpontjaként Borsos József atya, magyar tartományfőnök a Pálos rend érdekében kifejtett szakmai és emberi tevékenységéért, sokrétű és eredményes kutató munkája elismeréseként Dr. Sarbak Gábor úrnak a kitüntető confrateri címet adományozta, melyről oklevelet nyújtott át.

A konferencia záró napján a résztvevők többsége fölkereste a pilisszentléleki és a klastrompusztai (Kesztölc) emlékhelyeket. Ez utóbbit az áldást osztó lengyel atya hivatalosan is szellemi örökségükké nyilvánította!

Azt hiszem, ez utóbbi hírhez nem kell különösebb kommentár! Ha azonban egészen tárgyilagosak kívánunk lenni, akkor meg kell jegyeznünk: a fennálló anomáliák ellenére kizárólag a lengyeleknek köszönhetjük, hogy Magyarországon a Pálos rend ma egyáltalán működik!

Most úgy tűnik, hogy a lengyel irányítású tevékenységhez nemcsak egyházi oldalról van meg a feltétlen támogatás (hiszen Dr. Erdő Péter bíboros 2004 óta a Pálos rend tiszteletbeli confratere), hanem Dr. Sarbak Gábor személyében immár a tudományos kutatásban is preferált helye van, ahová a magyarországi privát kutatókat is integrálni kívánják.

A 2006. évi pálos rendtörténeti konferencia egyik legnagyobb tanulsága számomra az volt: ha nem vigyázunk értékeinkre, a Pálos rendre is igaz lesz a régi latin mondás: „sic tranzit gloria mundi” – azaz: „így múlik el a világ dicsősége”!

JEGYZETEK

¹ Dr. Kisbán, Emil: A magyar Pálosrend története. A Pálos kolostor kiadása. Bp. 1940. II. kötet 418. old.

² A Sziklatemplom építkezése (a lourdesi Szűz kápolnájának mintájára) már 1924-ben kezdődött, 1931-ben a magyar szentek kápolnáival együtt elkészült az altemplom, végleges fölszentelésére azonban csak 1934. május 8-án került sor. Csizmadia Zoltán: A budapesti sziklatemplom története: www.palosrend.hu

- ^{3.} Schmidt, Irén: Szemelvények a Pálos rend történetéből (1250-2005). Szakdolgozat. MBE Nagy Lajos kir. Magánegyeteme. Miskolc, 2006. 69. old.
- ^{4.} A szakmai kérdésekre adott válaszok során Horváth István régész e témára úgy reagált, hogy a pilis-szántói romok anyagostorként való azonosításával nem ért egyet.
- ^{5.} Insula latinul szigetet jelent, de alkalmazták kisebb, dombszerűen kiemelkedő helyek megjelölésére is.
- ^{6.} Guzsik, Tamás: A pálos rend „születésnapj anyakönyvi kivonata”
<http://arch.eptort.bme.hu/epitesz5.html>
- ^{7.} Forrás: www.hhrf.org/europaiutas/20024/10.htm. 2007. 04. 29.
- ^{8.} Szent István király a magyar zarándokoknak Rómán kívül Konstantinápolyban, Ravennában és a Szentföldön is emeltetett hajlékot
- ^{9.} Florio Bánfi (1899-1967) irodalom- és művészettörténész, egy ideig a Collegium Hungaricum titkára volt. Feltételezése szerint az aranyozott tabernákulum megrendelője maga Gyöngyösi Gergely vagy Bakócz Tamás lehetett.
- ^{10.} Forrás: Collegium Germanicum & Hungaricum honlapja: http://www.cgu.it/DE/DE_frameset.htm
- ^{11.} Forrás: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal honlapja: www.koh.hu/index.php?_mp=hirek&_amp=santo
- ^{12.} Aczél László Zsongor, a Sziklakápolna igazgatója előadásában egyébként jelezte, hogy a budapesti telket már 1925-ben a magyar pálosok nevére írták, tehát a befogadott rendnek – ez a pécsi jogtanácsos javaslata volt – már nem is kellett új engedélyt kérniük!

- Csizmadia, Zoltán: A budapesti Sziklatemplom története Forrás: www.palosrend.hu – 2005. 02. 02.
- Guzsik, Tamás: A pálos rend „születésnapj anyakönyvi kivonata” Elektronikus könyvfeldolgozás: <http://www.arch.eptort.bme.hu/epitesz5.html>
- Dr. Kisbán, Emil: A magyar Pálosrend története A Pálos kolostor kiadása, Bp. 1938-40. I-II. kötet
- Kubinyi, András: Magyarok a késő-középkori Rómában. Elektronikus könyv-Feldolgozás.
Forrás: www.mek.oszk.hu/02000/02097/html/kubinyi.htm. 2007. 05. 06.
- Schmidt, Irén: Szemelvények a Pálos rend történetéből (1250-2005). Szakdolgozat. MBE „Nagy Lajos Király” Magánegyeteme, 2005.

Internet-cikkek:

- Collegium Germanicum & Hungaricum honlapja: www.cgu.it/DE/DE_frameset.htm
- „Az európai utas” elektronikus könyvfeldolgozás, részlet: <http://www.hhrf.org/europaiutas/20024/10.htm>
- Kulturális Örökségvédelmi Hivatal honlapja: www.koh.hu/index.php?_mp=hirek&_amp=santo
- <http://www.lexikon.katolikus.hu/LINKEK/LINKBBBB/098BANAT.HTML>
- A Pálos rend honlapja: www.palosrend.hu
- www.medioevo.roma.it
- www.answers.com/topic/santo-stefano-rotondo
- <http://roma.katolsk.no/stefanorotondo.htm>

Schmidt Irén

Góbé virtus

A csíkszeredai Hargita néptáncgyűttes fellépése Magyarországon

---

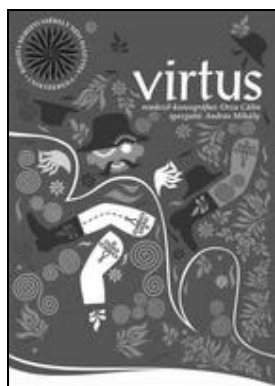
A székely góbé előkapja bicskáját, belevágja a gerendába s az alkalmi fogásra felakasztja tarisznyáját. Majd rákezd egy énekre: Járd ki lábam... Az előbbi jelenet is jól példázza, hogy a székely néptáncgyűttes új műsorában nemcsak a táncleírásokra helyezte a hangsúlyt, hanem – Seprődi János nyomán – a „csikiak” nyelvi fordulataiból (lásd pirivékelés), szokásaiból, mindennapi életéből is ízelítőt adott Orza Călin rendezésében a budapesti, siófoki, egri és budakeszi nézőknek. (Nagy kár, hogy a fellépéseik idején zajló Tánc-

háztalálkozó nagyszámú közönsége mindebből a hangulatból kimaradt.)

Jókedv és ösztönszerűség, álom és valóság, táncszínházi megoldások és autentikus elemek együtt bukkannak fel a pergő, szórakoztató műsorban. A hokedlikon háttal ülő nyolc „lányról” hamarosan kiderül, hogy leányviselőbe bújtatott fiúk, akik – ha már „lebuktak” – az ülőalkalmatosságra fel pattanva rögtön eljárják a verbunkot. A farsang tiszteletére székely harisnyában megjelenő lá-

nyokkal pedig eljárják a sóvidékit.

Az előadásból megtudtuk, hogy a csúrdöngölő az a tánc, amit a nagyközönség a legjobban ismer. (De csak úgy hírből...) Egyesek pedig „táncismereteikre” alapozva még attól sem riadnak vissza, hogy magukat magánmulatságokba mutogassák – általában több jóindulattal, mint tehetséggel... Ilyenekből aztán újfent kész a háborúság, ha a cigányok bált muzsikálnak: a cepperi, a gólyás, a valzer mellett a táncrend állandó része a „verekedés” is...

Vicces történeteket is hallhatunk a műsorban. Az egyik szerint valamikor a budapesti Opera színpadára is eljutott néhány székely legény, amikor meghívták őket a fővárosba. Igen ám, de a zenészeiket otthon hagyták. A „hivatásos muzsikusok” azonban valahogy másképp húzták, sügni meg nem sügött a székely atyafiaknak senki – így aztán nem ismerték fel saját csúrdöngölőjük zenéjét. Amikor aztán valahogy betuszkolták őket a színpadra, csaptak akkora fickádozást, hogy egész tánciskola fejlődött ki belőle...

A nagyvárosi aluljárókban feltűnő „üvegzenevirtuózokat” idézte fel a következő verbunk zenei kísérete. A vízmagassággal behangolt üvegédények hangjából Fodor Réka remekül varázsolt

tánc kíséret dallamokat. De az ajtónyitást utánzó brácsa hangjára is felkaptuk a fejünket, miközben a lányok hatalmas demizsonként járták táncukat. Amikor megpihentek, a fiúk meg is ízlelték a „tartalmukat”. Majd a borivás után – a praktikum jegyében – kalapjukat otthonosan a demizsonok nyakára akasztották.

A vigasságból persze az ördög sem maradhatott ki: a megbabonázott fiúk párban kezdték járni a Nyárád-mentit. A székdobálás és az egymásra helyezett hokedlikén eljáró virtuóz verbunk után az ördögöcske egyszerűen felpattant az egyik fiú nyakába, s onnan hajtotta őket körbe-körbe, hangulatukat szinte a révületig fokozva.

A temetés előtti pillanatok kifigurázása során az elhunytól megtudhattuk, hogy „úgy halt meg – szívességéből”. Csoda-e hát, ha függőlegesen merevező lábát az egyik „gyakorlatias” székely legény alkalmi kalaptartónak használta?

Zárásképpen a fentről leereszkedő csizmák és egy lógó karú madárijesztő körül járták a táncot önfelédten a leányok s a legények. Meg is kérdezték a „kimerült” madárijesztőgetőtől, miután most nem sikerült őt táncba vinni: „Téged ki táncoltatott meg ennyire?” Majd egy EU-zászlót tűztek a mellére, s viccesen odaszóltak a közönségnek: „Boldoguljanak vele maguk, ha tudnak!”

Mindenki olyat álmodik, amilyen esze van. S aki nek furfangos az észjárása, meglátja, megérzi a lényegét. „Az egyik unióból alig szabadultunk meg, s máris a másikat hozzánk csatolták!” – mondotta viccesen a narrátor szerepét is betöltő Gábor Endre. A közönség pedig ilyenkor hálából véresre tapsolja a tenyerét. Ha nincs play-back, nem kell tapsgép se. Ilyen egyszerű.

Záhonyi András

Váradiné Osváth Ilona

Csodafiúszarvas című kiállítása Budapesten, a német anyanyelvűek templomában
2007. május 27-én Pünkösds vasárnapján

Váradiné Osváth Ilona régi, református családból származik. Ősei évszázadok óta tulipánnal és csodaszarvassal hímzett Urasztala előtt kötöttek házasságot, s keresztelték szép, kis gyermekeiket. Osváth Ilona vegyész-mérnök, aki a textilszakmában működött, mindent tud a vászonról, selyemről, batisztról, bársonyról, a lenről, a kenderről s a többi alapanyagáról, s ehhez járul néprajzban szerzett ismerete, továbbá saját kézműves gyakorlata. Így, teljes igényű ismeretek birtokában biztonsággal és nagy szaktudással vállalhatja fel a magyar népművészet hímzéssel, szövéssel kapcsolatos műveinek bemutatását.

Ami minden szakismeretnél többet mond, az a lelki érték, melyet a népművészetben felfedez és bemutat. Nem magábanvaló dolognak véli a motívumokat, hanem a Világmindenség teljes egészének alkotó elemét látja benne, a magyarság lelki világának mély ismeretére tudott szert tenni, s a mélytudat szintjén a szimbólumok jelentésében elmélyedni.

Több kiállítását láttam már, és minden alkalommal elámultam a szemléletmódján. Ő pontosan tudja, hogy például a madár mikor fejezi ki a férfiasságot, mikor a nemzeti karaktert, mikor egy-egy holdháza utaló évköri jegyet. Ő tudja, hogy a szarvas minden pozitívában utal a nemzet állapotára, kifejezi a szenvedést vagy az előre száguldást. Így vált hiteles művésszé, mert szabadon alkot.

Meggyőződésem, hogy ehhez a művészethez Istenhittel lehet közelíteni, egyébként elsikkad a lényeg, nem az bontakozik ki, amit őseink mondani akartak. Ugyanis a népművészet hagyományos nemzeti kincs, melyet hittudattal és mélyen révült lélekkel műveltek, imádságos szívvel élték meg őseink és adták át nekünk. V. Osváth Ilona ezt folytatja, s ez kell a megértéshez is.

Több kérdést kell megbeszelnünk, elsősorban azt, hogy mit jelent a magyar nép számára a szarvas, milyen szerepet játszik ez a gyönyörű állat a hitvilágában.

A szárnyaló, fejét előre tartó, mintegy repülő szarvas képe jelen volt népünk életében Krisztus előtt 4-5 ezer év óta egész Euráziában. Megtalálták Mezopotámiában a lagaszi templom timpanonján, amint oroszlánfejű turul madarat fognak közre. Megtalálták az egyiptomi Unas fáraó templomának falfestményein és a heliopoliszi reliefeken. A szibériai paziryki jégbefagyott sír díszítő-elemeitől kezdve az altintepei szarvason át Zöldhalompusztáig mindenhol fellelhető ez a csodálatos állat, amerre turanoid, vagyis magyar népek laktak. Az ősmítoszunk, Ménrót két fiáról szól, akiket szarvas vezérelt el feleségeikhez és új hazájukhoz. A szarvas fejezte ki működő lelki vezérlüket, szarvas mutatta az isteni rendelés földi útját.

Ami lenn megtalálható, ugyanaz létezik a felső lélelben, a csillagos égen is. Az éjszakai égboltunkat átíveli a gyönyörű Tejút, s a Tejútról minden magyar ember tudja, hogy csillagkövetésén ott csattog Csaba vezér és serege lovainak patkója, akik bármely pillanatban levágtatnak népükhöz, ha segítségre szorulunk. Tudjuk, hogy Szent Lászlónak szarvas mutatta meg, hová kell építeni a váci templomot. Így a szarvas népünk lelkében a mennyei hitelesség képét adta és történelemformáló erővé lépett elő.

A szarvas eltűnt szemeik előtt, mert a Duna vizében, úszva tovahaladt. A kies folyóvíz és a szarvas ősi tendencia, mint lélekkép. A 42. Zsoltár egyik legkedvesebb énekünk, mert erre a paradicsomi emlékünkre utal, ahogy Isten igaz ösvényére vezérel, ezáltal hihetővé válik a szarvas szerepe a vezérlés művében, s ahányszor az éneket énekeljük vagy gondolunk rá, tudat alatt a szarvasvezérelte őseink útját is végigkísérjük lelkünkben.

Van egy kicsi falu Borsod megyében, a neve Kissikátor. A kissikátori templomot akkor restaurálták, amikor az előző kormány programjában erre pénz és cselekvő akarat is megvolt. 2000-ben az ünnepélyes avatón megfigyeltük a festett kazet-

tás mennyezetet, ahol egymás mellett két kazetta a nevelésről és a lélek útjáról szól. A nevelést egy életfa fejezte ki, melynek két oldalán áll a templom és az iskola. Egymáshoz tartoznak, el nem szakítható egységet képeznek magyar társadalmunkban. Ezt a magyarság évezredek alatt így érezte. A mellette lévő kazetta ugyancsak életfát ábrázol, két oldalán két szarvas, amint lebegve a fa csúcsa felé kezd felemelkedni. Képes beszéddel elmondja, hogy lélekben szarvassá kell válnunk, hogy eljussunk az életfa csúcsára, Isten közelébe, s ezzel az életünk célját is elmondták kazettafestő őseink. Lelkünk ápolása a templomban, az iskolában zajlik, s a lélek égi minőségének megőrzése az átlényegülés a szarvassá válás lelki folyamatában fokozódik, istenélménnyé. A magyar nép a szarvas révén tudja a közös, nemzeti átlékesült állapotot kifejezni, szinte szó szerint, ahogy a zsoltárban áll: „Mint a szép, híves patakra a szarvas...” úgy vágyik a lélek az Úr közelébe.

Váradiné Osváth Ilona textilművész Csodaszarvas című kiállításának ez az alaptézise, a szarvassal a lélek megtisztult állapotát fejezi ki, s arról beszél, hogy a magyarságnak a lélektisztaság a természetes létállapota. Hunor és Magyar is hosszú böjtölés, révülés, imádkozás után látta meg a csodaszarvast, mint megtisztult lelke vezérlőjét. A szarvas tehát a lélektisztaság szimbóluma, s azért szerepel gyakran a népművészetben és népköltészetben, mert a magyarságnak a megtisztult lélek a vezérelve, melynek a szarvas szimbolikus megjelöltje, képe, formavilága.

A szarvas az évkörben is megjelenik, éppen a Nyilas csillagkép második holdháza térídejében. A Nyilas a Sagittárius nemzeti karakterünk csillagképe, égi megfelelője. Ezt ősi idők óta tudja a világ, s nem kérdés ma sem népünk nyilas, Sagittárius volta.

A kiállításon látni fogják, hogy a szarvas, mint lélekkép kapcsolódik a nyíl formavilágot mutató motívumokhoz, s ezáltal realizálódik az égi, atyai minőség a földi ember világában. A keresztyén ember közösségi, puritán istentisztelete mesebeli szépségű lélekképpé nemesedik a hívek személyes hitélményei útján, s a népművészetben találja meg a kifejezéshez szükséges motivációt.

Ez a képanyag a nemzeti karaktert is kiemeli. A lélek mélytudata sok-sok öröklött, szerzett és tanult élményt halmoz fel, amelyből a vala-

mennyiünkben élő közös nemzettudat emeli ki a ránk nézve érvényes lélekképi anyagot. Így kerül a hímtett bütükre, párnacsupokra vagyis párnavegerekre, a tisztaszoba asztalterítőjére ugyanaz a szarvasmotívum, mint a számtalan református templom Urasztalára, úri hímtéssel kivarrrva, s az Urnak szentelve.

Az úrhímtés mellett szereti a népünk, tehát valamennyien hímtés asszonyok szeretjük a keresztes öltéssel kivarrrt munkákat. Kalotaszegen, a zsoboki asszonyok hímtésének bemutatóján mondták, hogy „ez a kerekaszemes öltés” miért kerekaszemes, kérdeztem, amire mutatták is, mondták is, hogy azért, mert keze is van, lába is van, és úgy továbbkerekedik. Szóval a kerek nap járását idézték, ez szabta meg az öltésformát. Az ünőszarvas az anyaságot, a fiúszarvas az aranyhajú ifjakat jeleníti meg.

Gyárfás Ágnes megnyitóbeszéde

A muzsikáról

Meg kell említeni, hogy az elhangzott zeneszám **HAMPÓ JÓZSEF Csodafiúszarvas útja c. műve**. A közösség lelkét mélyen megérintette.

A lépegető, fejét előre szegező, majd hátra-néző szarvas zenei képe felidézte mesékbe hajló nemzeti ősmúltunkat. A táncoló szarvas muzsikája egy várva-várt jövőképet idézett. Nem programzenét hallottunk, hanem a régi magyar regölők szava, hangja, lélekereje kelt életre pompás hangszerelésben, szépen szóló muzsikában. Ahogy egy alkalommal Pap Gábor professzor megállapította:

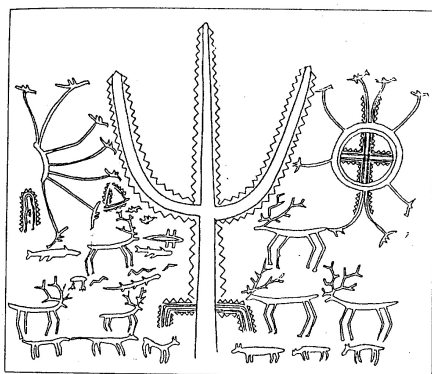
„Ez a mi korunk magyar népzeneje”.

Előadta: ARANYOSI GYÖRGY Trombitaművész

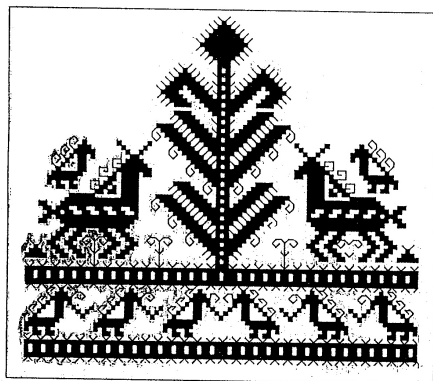
Zongorán kísérte: a szerző HAMPÓ JÓZSEF

(Szerkesztő)

Világfa
a szibériai
két mű-
vészetben
/László Gy.
után/

Csuvas ke-
resztsze-
mes minta
/Lengyel Gy.
után/

„Mint a szép fűves patakra
a szarvas kívánczodik....”
(XLII. zsoltár)

MEGHÍVÓ

2007 Pünkösöd

Hampó József: Csodafiuszarvas útja

Kornetfantázia két tételben

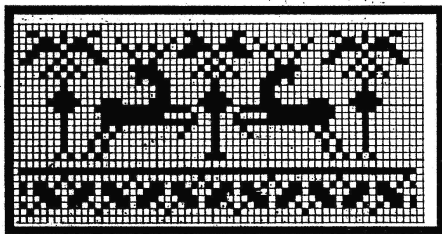
1. Napot láttam én fölkelni...

2. Népmesék Tündér szép Ilonája

Előadja Aranyosi György

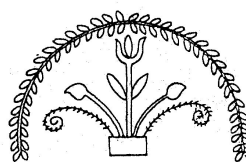
trombitaművész

Villanyorgonán kíséri a szerző

Torockói keresztzemes szarvasminta

A címloldalon szarvas világkép egy erdélyi,
XVIII.századi Űraszalterítón

Meghívó

A budapesti német anyanyelvűek református közössége,
presbitériuma és lelkésze

2007 május 27-én Pünkösöd délelőttjén 10⁰⁰órától
Istentisztelettel egybekötött kiállítást rendez
a budapesti Hold u. 18.sz. alatti református templomban
(Hold u.és Alkotmány u. sarkán), ahol

Váradiné Osváth Ilona textilművész
népművészeti gyűjtő

CSODAFIÚSZARVAS
címmel

népművészetünk merkelt szarvasaiból összeállított
kiállítását

Dr. Gyárfás Ágnes
magyar bölcslelettörténész
nyitja meg

Családjával, barátaival együtt szeretettel várjuk!